

ДИЗАЙН

УДК 73.03(477.83)

Ю. О. Бірюльов

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та основ архітектури

ТВОРЧИСТЬ МУЛЯРСЬКИХ МАЙСТРІВ І СКУЛЬПТОРІВ-ДЕКОРАТОРІВ ЛЬВІВСЬКИХ СПОРУД КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

© Бірюльов Ю. О., 2015

Розглянено життєвий і творчий шлях львівських скульпторів кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Проаналізовано їх монументально-декоративні і дизайнерські твори, виокремлено формально-стильові прийоми.

Ключові слова: скульптура, стиль, архітектурний декор, барельєф, композиція, форма.

Постановка проблеми

На початку ХХ ст. декоративно-монументальна скульптура Львова набрала швидкий темп розвитку й вийшла на вищий мистецький щабель порівняно з попереднім періодом 2-ї половини ХІХ ст. Цьому розквіту сприяло збільшення об'єктів нового будівництва, з домінантою в ньому сецесійного стилю, програмно орієнтованого на синтез просторових мистецтв. Чимало львівських споруд, особливо в 1902–1910 роках, одягнулось в нові сецесійні шати.

Скульптурою, пов'язаною з архітектурою, в місті над Полтвою цікавилось тоді багато митців. Високий художній рівень мав архітектурний декор авторства З. Курчинського, П. Гарасимовича, Ю. Белтовського, Т. Блотницького та інших відомих скульпторів. Але крім них тут працювали майстри, які цю галузь мистецтва вибрали собі єдиною професією й не займались майже ніколи (за поодинокими винятками) станковими творами для виставок, колекцій чи інтер'єрів. До цієї групи митців входили скульптори-декоратори (“художники-штукатури”) і мулярські майстри, що прикрашали будівлі.

Вивчення малодослідженої, а подекуди зовсім невідомої спадщини цих митців є актуальною нині проблемою.

Формулювання мети і завдань статті

Мета статті – визначити специфіку застосування нових художніх прийомів, особливості взаємодії скульптури з архітектурою в творчості львівських мулярських майстрів і скульпторів-декораторів кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Досягнення мети статті передбачає вирішення таких **завдань**: висвітлення життєвого і творчого шляху окремих митців, аналіз їх художньої спадщини, виокремлення сюжетно-тематичних ліній і формально-стильових прийомів в їх творах.

Виклад основного матеріалу дослідження

Відомі ще з 1860-х років конкурентна неприязнь та антагонізми між скульпторами-художниками й каменярськими та мулярськими майстрами, що змагались між собою за заробітки при оздобленні будинків, в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. ще більше загострились. В першій половині ХІХ ст. у Львові був тільки один скульптор, що мав признаний статус декоратора – Фридерік Бауман (але й він водночас був архітектором). В другій половині ХІХ ст. стандартний

орнаментальний декор будинків проектували переважно архітектори, а реалізовували мулярські майстри. Лише часом оголошувались конкурси (наприклад, при оздобленні Галицького сейму) чи цілеспрямовано запрошувались обрані митці.

У 1870–1890-х роках у Львові професійно займались декоративно-монументальною скульптурою на високому рівні тільки Л. Марконі і П. Гарасимович. Тому, коли в 1887 р. австрійський уряд і Крайовий виділ запропонували ідею організації окремого “консенсу” (патенту, юридичного підтвердження) для скульпторів-“штукатурів”, відгук на це львівського Промислового товариства будівничих був негативним. Після наради у будівельній гільдії її голова архітектор Вінцент Равський-молодший написав в офіційному рішенні в жовтні 1887: “Встановлення окремого консенсу для штукатурів у нас сьогодні є передчасним [...] Мистецтво ліпного декору споруд тільки починає формуватись як окрема галузь мулярського ремесла [...] У нас воно зараз є інтегральною частиною мулярської професії” [1].

Лише близько 1896 року фах художника-штукатура було офіційно визнано. В січні 1898 р. перші патентовані (“консенсійні”) штукатурки і різьбярі в камені утворили у Львові професійне об’єднання, філіал загальноавстрійського Союзу, а головою правління став Людвік Репіховський. В 1907 році воно знову влилось у Промислове товариство мулярських, теслярських і каменярських майстрів [2]. Серед перших патентованих скульпторів-штукатурів у Львові були такі відомі митці як Едмунд Плішевський, Броніслав Солтис, Карл Унц, Юзеф Мікеліні-молодший. В 1905 році львівське Товариство штукатурів і різьбярів у камені звернулось до всіх львівських архітекторів з вимогою передачі для реалізації проектів декору споруд тільки кваліфікованим членам цього об’єднання [3]. Однак і в цей час (1900-1919) каменярські і мулярські майстри в межах свого патенту продовжували самостійно виконувати орнаментальні й фігурні оздоби на будинках і цвинтарних пам’ятниках. Це викликало протести з боку скульпторів. Так, в 1912 році в ході дискусії у львівській Торгово-промисловій палаті навколо нового закону про будівельні промисли різьбярі в камені скаржились на каменярських майстрів з приводу їх праць у сфері, невідповідній їх кваліфікації [4]. Своєю чергою на Першому з’їзді каменярських майстрів Східної Галичини у Львові в березні 1910 року лунали протести ображених каменярів проти скульпторів, які переманювали до своїх майстерень каменярських челядників і робітників [5].

Справді, серед львівських мулярських майстрів було чимало талановитих скульпторів-декораторів, котрі прикрашали споруджені ними ж кам’яниці.

Найвідомішим з них був будівничий і скульптор **Михайло Макович** (1862 – 22.05. 1920). Він народився у Львові в українській родині. Вчився у львівських будівельних майстернях. У 1885 році, отримавши патент, розпочав власну діяльність у Львові як мулярський майстер, заклад мав на вул. Гіпсовій, 5 (у тильній частині власного будинку). Був членом “Промислового товариства концесійних мулярських, теслярських і каменярських майстрів у Львові”, у 1908–1920 рр. – його голова [6]. Також був членом Товариства розвитку і прикрашання міста Львова (з 1894). У 1898 році був обраний “курковим королем” (тобто головою Стрілецького товариства) і планував у Стрілецькому парку на Вовчій горі встановити перший у Львові пам’ятник Т. Шевченкові за власні кошти і вірогідно за своїм проектом [7] (не було реалізовано).

Макович споруджував у Львові житлові будинки у різних стилях історизму, зокрема, особняк М. Нагірної на вул. Садівницькій, 18 (1890-ті рр., тепер вул. Антоновича, не зберігся), віллу родини Франц на вул. 29 листопада (нині Є. Коновальця), 83 (1904, у стилі неорококо з елементами “швейцарського” стилю в дерев’яних деталях), інший особняк Антона і Яна Франців на тій же вулиці під № 97 (1907, зруйнований у 1960-х рр.), прибуткові кам’яниці на вул. Вроновських (тепер Ф. Колесси), 12–14 (1909, з модернізованими середньовічними мотивами). На фасаді будинку № 14 по вул. Ф. Колесси зберігся ліпний гербовий щит з професійними символами Маковича, увінчаний емблемами Куркового братства: зображеннями рушниць та когута. У 1913 році він виконав проект сзуїтського костелу св. Йосипа (не реалізовано).

Крім будівельних робіт, він активно займався скульптурним декором, особливо коли зводив власні будинки. У 1905 на вул. 29 листопада (Є. Коновальця), 88 спорудив власний особняк у стилі сецесії, з експресивними ліпними маскаронами на фасаді та художньою металевою огорожею. У

зведенні цього будинку Маковичу допомагав Станіслав Дец. Інший будинок власності Маковича, прибуткова кам'яниця на вул. Гродзицьких (нині Друкарська), 11 був збудований у 1911–1914 і також отримав скульптурні оздобы, цього разу вирізьблені в камені – маскарони, фігури орлів і статую св. архангела Михаїла (на ній збереглись підпис Маковича і дата 1914). Проект фасаду спільно з Маковичем зробив архітектор Александер Остен [8].

Вірогідно, заклад Маковича брав участь у виконанні фігур кам'яних орлів та інших дрібніших оздоб на головному та бічних фасадах будинку Ремісничої палати на пл. Стрілецькій (тепер пл. Данила Галицького, будинок театру ляльок). Натомість великі кам'яні статуї коваля і муляра на головному фасаді, напевно, створив у майстерні Маковича запрошений з Кракова відомий професійний скульптор Ян Щепковський. Макович був у той час головою львівської Ремісничої палати і наглядав за спорудженням її будинку за проектом архітектора Яна Протшке (1913–1916).

Михайло Макович помер у Львові і похований у родинному гробівці на Янівському цвинтарі. Його син, Михайло Макович-молодший, працював у 1920–1930-х рр. у Львові як архітектор.

З Маковичем-старшим співпрацював мулярський майстер і скульптор-декоратор **Станіслав Дец** (бл. 1872 – після 1939). Він народився у Львові. В 1895 році закінчив будівельне відділення Львівської художньо-промислової школи (ХПШ) і отримав патент майстра-будівничого. Споруджував й оздоблював декоративними рельєфами житлові (прибуткові) будинки. Спочатку це були кам'яниці у стилі неоренесансу – серед них дім його дружини Вікторії на вул. Пястів, тепер Лобачевського, 16 (1899–1900), з рельєфними жіночими профілями і портретом Т. Костюшка в медальйоні [9]. Подібні барельєфи можна бачити і на фасаді будинку на вул. Костюшка, 4. Пізніше Дец декорував фасади споруд у стилі сецесії – власні прибуткові будинки на вул. Пелчинській (нині Д. Вітовського), 7 (1905, з жіночими головами), св. Яцека (нині О. Архипенка), 8 (1907), кам'яницю на вул. Л. Сапеги (С. Бандери), 16 (1909); у дусі модерністичної стилізації готики – будинок на вул. М. Мохнацького (М. Драгоманова), 22 (1910) і два власні прибуткові будинки на вул. Пелчинській (Д. Вітовського), 31–33 (1913).

Водночас зі С. Децом вчився у львівській ХПШ і отримав патент мулярського майстра старший від нього **Каспар-Юліан Драневич** (1867 – після 1939) [10]. Він народився у Львові, крім навчання в ХПШ пройшов практику в будівельних фірмах Львова (1885–1895), з 1895 – правомочний будівельний майстер у Львові. Споруджував та оздоблював рясною орнаментальною ліпниною і рельєфами житлові будинки у стилі сецесії: на вул. Пелчинській (нині Д. Вітовського), 5а (1906), Л. Сапеги (тепер С. Бандери), 59-61 (власні прибуткові будинки, співавтор І. Віняж, 1906), Т. Ленартовича (І. Нечуя-Левицького), 13 (1907), пасаж Феллерів (нині вул. І. Михальчука), 2/4 (1905). Фігурні скульптурні композиції для його споруд виконували Ю. Шебеста та Е. Плішевський (з останнім Драневич мав у 1912–1916 роках спільну майстерню з виготовлення архітектурних оздоб на вул. 29 Листопада (Є. Коновальця), 17.

З цими ж митцями архітектурної пластики співпрацював при складному декоруванні будинків український будівничий і скульптор **Йосип Делькевич** (1874 – після 1931). Він закінчив львівську ХПШ (1899), отримав концесію будівельного майстра. Споруджував у Львові житлові будинки у стилі пізньої орнаментальної сецесії і оздоблював їх ліпним декором – на вул. Грюнвальдській, 2 (1910), Шептицьких, 19 (1910) та 41 (1907, можливий співавтор

Рис. 1. М. Макович. Маскарон на фасаді власного будинку (нині вул. Коновальця, 88). 1905

архітектор С. Рімер), М. Шашкевича, 1–3 (1910–1911, № 3 – власний прибутковий будинок у співтворстві з архітектором Ф. Левицьким). В архітектурі власного житлового будинку на вул. Мурарській (тепер С. Єфремова), 85 (1911, не зберігся) сполучив сецесію з елементами закопанського стилю у дерев'яних деталях. Виконав реконструкцію і переобладнання інтер'єрів будинку С. Федака на вул. Сикстуській (нині Дорошенка), 48 (1906). У 1905–1914 роках Делькевич був членом мистецького об'єднання “Товариство для розвою руської штуки”, проектував іконостаси для церков [11].

З мулярським майстром Антоном Яросевичем, власником майстерні на пл. Брестської унії (тепер пл. Липнева), 7, співпрацював невідомий талановитий скульптор. Він був автором кам'яної групи “Immaculata-Caritas” (“Милосердна Богоматір”), встановленої в 1910 р. на фасаді вілли Юліана-Кароля Бернацького на вул. Супінського (Коцюбинського), 36 [12].

Рис. 2. Я. Рисяк. Аттік будинку на вул. Глибокій, 12. 1910

Монументально-декоративною скульптурою з успіхом займався **Яків Рисяк** (1856 – до 1925), патентований мулярський майстер у Львові від 1890 року. Низку збудованих ним на початку ХХ ст. кам'яниць, переважно власних, він оздобив барельєфами і орнаментальною ліпниною в стилі сецесії, за власними графічними проектами. Ці скульптури донині збережені на фасадах житлових будинків на вул. Нечуя-Левицького, 17–19 (1906–1907, жіночі голови), Глибокій, 12 (1910, композиції з танцюючими жінками), Калічій горі, 18 (1912, жіноча фігура).

Рельєфи Рисяка на аттиках кам'яниць на вул. Глибокій, 12 були характерними для доби сецесії не тільки з огляду на лінійну стилізацію й сюжет, але й завдяки своєму просторовому вирішенню.

Розташовані на високих аттиках чи прямо на дахах фігурні композиції (повнооб'ємні чи площинні) можна бачити на кам'яницях на

вул. гетьмана Тарновського (нині генерала Тарнавського, 6–8 (1910) та 54 (1913, автор Т. Оркасевич), На Байках (Київській), 29 (1910) і Кубасевича (А. Горської), 5 (1913, скульптор Т. Оркасевич), 29 Листопада, 37 (1914, автор Е. Плішевський). Ці ідейно-естетичні акценти є ніби символами фасаду, важливими урбаністично-інформаційними елементами, розпізнавальними знаками, які видно здалека.

У ряді тогочасних споруд, особливо поставлених за проектами архітектора Тадеуша Обмінського, виділяються високо розташовані, характерні зображальні мотиви скульптурного декору: крупно виліплені обличчя або маскарони (будівлі на вул. Лонцького, нині Брюллова, 4, 1904, Богомольця, 4, Павлова, 1–3, 1905–1906).

Насиченість рослинноподібного декору, ряснота ліпних деталей на фасадах деяких житлових будинків періоду орнаментальної сецесії перетворює їх на ніби величезні рельєфи. Це, зокрема, споруджені в 1906–1907 роках прибуткові кам'яниці на вул. Яблонівських (Руставелі), 8-8а (дім М. Стоффа, арх. В. Садловський), Сенкевича (М. Вороного), 9 (вірогідно за проектом Л. Райса), Ленартовича (Нечуя-Левицького), 11а-13 (автори С. Рімер і К. Драневич), Л. Сапєги (С. Бандери), 61 (І. Віняж і К. Драневич), Супінського (Коцюбинського), 5 (архітектор Л. Цибульський, скульптор Б. Солтис), св. Софії, 40–48 (І. Франка, 124-130, архітектор Л. Рамулт, скульптор Ю. Шебеста). Площини скульптурного декору тут розташовуються вільно, змінюють конфігурацію, проте перебувають у відповідності з просторовою композицією будинку і гармонізуються з

архітектурою завдяки ритмічним “ударам” і паузам. Ліпний декор іноді доповнений орнаментальними деталями з кованого металу.

Тогочасні ліпні оздоби виконували у гіпсових і вапняно-цементних розчинах, тісто наносили переважно в техніці стукко. Часом, особливо для різьблення статуй і горельєфів, застосовувалось кам’яне литво з натурального і штучного каменю, бетону.

Найактивнішими серед львівських скульпторів-декораторів початку ХХ ст., поряд із крупними професійними скульпторами П. Гарасимовичем, Е. Плішевським, Б. Солтисом, З. Курчинським, Ю. Белтовським були Людвік Репіховський, Карл Унц, Юзеф Шебеста, Францішек Бернат, Теобальд Оркасевиц, Станіслав-Ришард Пліхаль. Вони реалізовували власні ідеї або розвивали проекти архітекторів.

Першим головою львівського Промислового товариства художників-штукатурів і різьбярів у камені з 1898 р. був **Людвік Репіховський** (бл. 1865/1866 – після 1939). Репіховський навчався скульптурі у львівській ХПШ у Ю. Белтовського в 1884–1888. Найвідоміша його праця початку ХХ ст. – декор плафона головного залу засідань львівської Торгово-промислової палати (1909). В делікатно шліфованому стукко Репіховський виконав сецесійно стилізовані рослинні орнаменти. Інші його документально підтверджені твори походять з міжвоєнного двадцятиліття. Вірогідно, цього скульптора можна ідентифікувати з Яном Репіховським, чия майстерня в 1925–1926 рр. за проектом архітектора Юзефа Шостакевича і за участі Петра Війтовича виконала у львівському костелі св. Єлизавети мармуровий амвон зі стюковими фігурами у стилістиці модернізованого бароко.

До старшого покоління львівських скульпторів-декораторів належав, як і Репіховський, **Карл Унц** (справжнє прізвище Хаскль), який одним із перших художників-штукатурів отримав “консенс” (патент) і заснував у 1896 році майстерню “віденської школи”, “зі спеціалізацією в декорі (“Auftragsarbeit”), виконанням ліпнини у гіпсі, гідравлічному вапні, цементі і штучному камені” [13]. Цей заклад діяв до середини 1920-х рр., від 1911 у власному будинку Унца на розі вул. св. Лазаря (тепер Грабовського), 6 і Богуславського (нині Лукіяновича), 2. Фасад цієї кам’яниці, збудованої за проектом Карла Боубліка в 1911 році, Унц прикрасив атлантами і каріатидами, а на стінах вестибюля помістив барельєфи з путті. У 1914 або 1921 р. він виконав ліпнину і мармурове облицювання в неокласичній стилістиці у вестибюлі будинку банку на вул. Третього травня (Січових стрільців), 9, про що свідчить збережена пам’ятна таблиця. В цей час Унц виконував також обов’язки заприсяженого оцінювача та експерта з декоративних скульптурних робіт.

Сецесійну гіпсову ліпнину на початку ХХ ст. виконувала майстерня **Владислава Адамського**, що була розташована на вул. Собеського (нині братів Рогатинців), 4. Адамський був автором ліпного декору стін львівської кав’ярні “Театральна” (1900) [14].

Від 1903 року працював у Львові скульптор-декоратор **Юзеф Шебеста** (1872 – після 1914). На відміну від інших своїх колег по цьому фаху він отримав ґрунтовну освіту: у львівській ХПШ (1893–1895) і в краківській Академії (1898–1902 у К. Ляцки). В 1903 році на виставці Союзу польських художників у Львові Шебеста показав “оригінально модельовану” гіпсову скульптуру “Краківська дівчина” [15], а в 1904 р. на виставці львівського ТШКМ експонував дві теракотові скульптури під однаковою назвою “У засідці”. Улюблений ним образ сільської дівчини впровадив у ліпний декор на фасадах львівських будинків. Наприклад, стилістично подібні між собою голови селянок у народному вбранні та іншу сецесійну орнаментику бачимо на фасадах дому Владислава Теренкочі на вул. Пелчинській (тепер Вітовського), 5а (1906, будував мулярський майстер К.-Ю. Драневич), кам’яниць Стефана Мичковського на вул. св. Софії, 40–44 (нині вул. І. Франка, 124–128, архітектор Л. Рамулт, 1907) і будинку К.-Ю. Драневича на вул. Сапеги (Бандери), 59. На фасаді сусіднього дому Драневича під № 61, спорудженого в 1906 році (архітектор І. Віняж), крім ясного ліпного орнаменту, вміщені декоративні барельєфи, що зображують селянку-жницю й хлопчика-музиканта. На замовлення мулярських майстрів Драневича і Делькевича Шебеста (який, хоч і мав диплом академії, не отримав патенту художника-штукатура), вірогідно, виконав ліпний декор їхніх будинків – зокрема, фігуру святої, профільні портрети й барельєфи на міфологічні сюжети “Прометей” і “Леда” (прибуткові кам’яниці Драневича на вул. Набеляка, нині Котляревського,

9–11–13, 1907–1908) й подібні міфологічні рельєфи на фасадах кам'яниць на вул. Грюнвальдській, 2 (мулярський майстер Й. Делькевич, 1910), вул. Збаразькій (Смоленській), 7 (1911).

У молодшій генерації львівських скульпторів-декораторів домінували Ф. Бернат і С.-Р. Пліхаль.

Францішек-Томаш Бернат (1879 – після 1939) народився у Львові. Навчався у львівській ХПШ (1897–1901), був учнем П. Гарасимовича та Ю. Белтовського. Протягом 1908–1939 років Бернат керував власним закладом, що займався архітектурно-скульптурним оздобленням у Львові. Виконував барельєфи та статуї для декорування будинків, а також паркову скульптуру, нагробки.

У 1909 році Бернат розмістив десять барельєфів на міфологічну тематику на фасадах кам'яниці на вул. Ставропігійській, 4 (ріг вул. І. Федорова, 6) [16]. Ці композиції, що мають іноді фривольно-еротичний зміст, викликали протести парафіян сусіднього костелу домініканців, але збереглись до сьогодні, на відміну від вирізьбленої в дереві статуї оголеного фавна, знищеної невідомим вандалом незабаром після її встановлення у вересні 1909.

У тому ж 1909 році й на початку 1910 Бернат виконав найвідоміші свої твори: статуї та рельєфи на середньовічні й театральні мотиви на фасаді й в інтер'єрі будинку театру “Казино де Парі” (нині театр ім. Леся Курбаса) на вул. Рейтана, 3 (тепер вул. Леся Курбаса). На фасаді будинку, спорудженого за проектом архітекторів Зигмунта Федорського і Станіслава Мацудзінського, скульптор встановив узгоджені зі стилістикою архітектури гротескні маскарони й статуї, що вільно інтерпретують середньовічні образи. Подібні теми були розгорнуті далі, в оформленні залу глядачів, що нагадував внутрішнє подвір'я феодального замку. Балкони овального залу з низкою

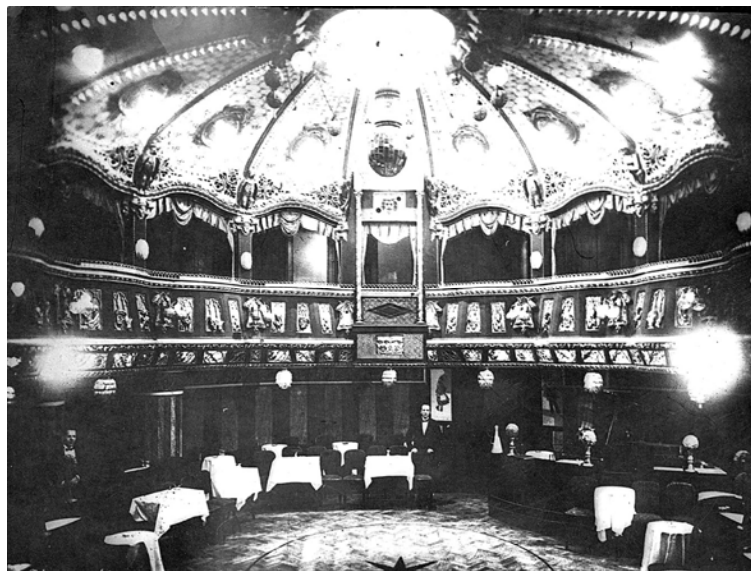

Рис. 3. Ф.-Т. Бернат. Оздоблення залу театру “Казино де Парі”. 1909

лож і портал сцени Бернат оздобив фігурними рельєфами в м'яких, плинних сецесійних формах [17] (на жаль, вони були знищені після 1945).

Сповнені фантазії, гумору та іронії скульптури “Casino de Paris” і будинку на розі вул. Федорова та Ставропігійської, в яких авторство Берната документально підтверджене, можуть служити опорним, вихідним пунктом для виявлення інших його львівських творів. Всім їм властиві прийоми гротеску та експресії, лінійно-орнаментальної декоративності у дусі сецесії, вільна інтерпретація іконографічних сюжетів та стилістики середньовіччя й бароко.

Вірогідно, Бернат був автором кам'яних гаргулій та химер на фасадах

міської школи ім. Г. Сенкевича (1907, тепер вул. М. Залізняка, 21) та вілл на вул. М. Глинки, 5–7 (1909, тепер готель “Замок Лева”), стилізованих драконів і симарглів на будинках на вул. І. Франка, 71 (1911) й Пекарській, 3 (1912), грифонів та слонових голів на будинку на вул. Братів Рогатинців, 14 (1912), маскаронів на фасадах кам'яниць на вул. Огієнка, 18–18а (колишній готель “Elite”, 1911), Саксаганського, 14 (1911), Мартовича, 4 (1909).

На замовлення архітектора З. Федорського Бернат у 1909 році виконав фігуру орла на фасаді будинку на вул. Зеленої, 46, а в 1913 – декоративно спрощений горельєф “Вершник” на аттику кам'яниці З. Федорського на вул. св. Софії, 56а (І. Франка, 144). Гострі форми і гротескна образність виказують руку Берната в оздобах будинків, поставлених за проектами архітектора Валерія Шульмана в 1910-1912 роках. Це, зокрема, барельєфи з фігурами збирачів винограду на фронтоні кам'яниці на вул. Пекарській, 49, рельєфи з путті на будинку на вул. К. Левицького, 11, 11а, 15 та путті, що плывуть на морських потворах на будинку на вул. Шептицьких, 17.

Після Першої світової війни Бернат продовжував співробітничати з львівськими архітекторами, хоч вже і не так активно. Він, як і Унц, був запряженим експертом у судових справах, пов'язаних із декоративною скульптурою. З цього часу відомий підписаний ним горельєф “Мадонна з малим Ісусом”, встановлений у 1929 на фасаді кам'яниці архітектора Юзефа-Яна Яворського на вул. Мончинського, 34 (тепер вул. С. Єфремова).

Станіслав-Ришард Пліхаль, який народився у Львові в 1877 році, вчився у львівській ХПШ (в 1894–1895 на сницарському відділі, в 1903–1904 і 1908–1909 вже як каменярський челядник на додаткових заняттях). В 1910–1911 рр. продовжував освіту за кордоном, можливо, в Німеччині. До Львова він повернувся в 1911 і працював тут до 1918 р. Він оздобив декілька будинків фігурними композиціями під впливом німецького “югендстилю”, залишивши на них авторські підписи та дати. Так, в 1912 році на фасаді Торгової біржі, крамниць і складів Моїсея Полтурака на вул. Казимирівській (нині Городоцькій), 2 помістив зроблені у цементно-вапняній суміші барельєфи із зображеннями Меркурія, путті й фантастичних потвор. Ці скульптури служать вдалими декоративними та ідейними акцентами архітектурних площин (архітектором будинку був Юзеф Пйонтковський).

У 1912–1913 роках Пліхаль оздобив фасад будинку Кароля Чуджака і Людвіка Штадтмюллера на вул. Стефана Баторія (тепер князя Романа), 6 (архітектори Адольф Піллер і Роман Вольпель). У зовнішніх формах і декорі будинку вплив німецького “югендстилю” поєднується з характерною для “постісторизму” 1908–1914 років стилізацією європейської архітектури XII–XV ст. Неоромантичний характер будинку особливого виразу набуває у нижній частині, з порталом у вигляді аркадного трифорію, оздобленого барельєфами з левами, а також у могутніх фігурах чотирьох атлантів, представлених як схилені у болісній задумі, сперті на мечях лицарі. Ручки входних дверей – це також твори мистецтва, вирішені у формі фантастичних, великих ящірок. Скульптури своєю емоційною виразністю гармоніюють з архітектурними темами.

Рис. 4. С.-Р. Пліхаль. Скульптури на фасаді будинку на вул. Князя Романа, 6. 1912–1913

У 1913–1914 рр. Пліхаль вирізьбив у спрощених, геометричних формах велику кам'яну статую Розп'ятого Христа – на фасаді вежі неоготичного парафіяльного костелу в Кам'янці-Струмиловій (тепер Кам'янка-Бузька), спорудженого за проектом Теодора Гальовського. В 1912 році у спілці з Антоном Бояновським він зробив кам'яний постамент нагробка Густава Фішера, відкритого 26 січня 1913 року на Личаківському цвинтарі (з бронзовим погруддям авторства Блотницького). На цьому цвинтарі в 1911–1914 роках Пліхаль створив ще декілька (поки що не повністю ідентифікованих) нагробків, працюючи на замовлення майстерень А. Бояновського і Л. Тировича. Можливо, він був автором пам'ятника Йоанни-Антоніни Скрипець зі статуєю ангела (1910–1911).

У 1918 році Пліхаль отримав стипендію на продовження освіти у віденській Академії. Він залишив Львів і переїхав до Відня. Тут найвідомішим його твором був кам'яний фонтан “Земна куля” (1929). Пліхаль продовжував підтримувати зв'язки зі Львовом і, можливо, бл. 1925 року створив модель статуй для нагробного пам'ятника родини Шекс на Личаківі.

Рис. 5. Е. Кодет. Оздоблення Чеського банку (нині проспект Свободи, 17). 1912

На досить високому рівні були виконані в 1912 році сецесійні скульптури Чеського банку у Львові, розташованого на розі вул. Карла-Людвіга (тепер проспект Свободи) і Ягеллонської (академіка Гнатюка). Їх автором був відомий чеський митець **Емануель Кодет** (1880–1955), запрошений архітектором будинку, також чехом Матеєм Блехою. Зовнішній скульптурний декор (постаті Меркурія і Деметри, барельєфи із зображеннями танцюючих дівчат і тварин) у метафоричній формі виражає функцію споруди; розташування скульптур обумовлене членуваннями фасаду.

Вплив сецесії позначився також на оригінально вирішених барельєфах “Химера” (“Дракон”) і “Війна” (фігура екзотичного воїна), розташованих від 1912 року на фасадах будинків на вул. Дверницького (нині Мушака), 48-50. Ці вражаючі своїми гротескними темами і рафінованим виконанням деталей скульптури проектував видатний живописець **Владислав Яроцький**, який тоді (в 1912) мешкав поруч, під № 54.

Цікаві, але, на жаль, незбережені тепер скульптури виконав у Львові в 1911–1912 роках **Станіслав Пйонткевич** (1859 – 13. XII. 1930). В 1911 у центральній частині фасаду Реколекційного дому єзуїтів на вул. Дунін-Борковських (нині Залізняка), 11 Пйонткевич встановив барельєфну композицію “Богоматір зі св. Станіславом Костою і бл. Андрієм Боболю” (вертикально видовжені, сецесійно стилізовані фігури), а нижче в нішах – менші фігури св. Йосипа і св. Ігнатія Лойоли. Перед будинком у тому ж році Пйонткевич поставив кам’яну статую Христа, що несе хрест – фігуру з модерністично спрощеними, сумарно трактованими площинами. У наступному 1912 році скульптор виконав у парку Реколекційного дому пам’ятник Петру Скарзі [18]. Пйонткевич крім Львова працював також в Сяноку і Новому Сончі (тут, зокрема, біля костелу Найсвятішого Серця Ісуса в 1916 році поставив близьку за стилістикою до львівської статую Христа, що несе хрест).

Висновки

Наприкінці XIX – на початку XX ст. монументальна пластика Львова досягла високого мистецького рівня розвитку, і значний внесок в це зробили своєю творчістю мулярські майстри і скульптори-декоратори.

У виконаному цими митцями скульптурному декорі львівських будинків періоду 1895–1918 років активно застосовувались нові художні прийоми. Поряд з просторовим формоутворенням скульптурний декор був ефективним засобом посилення естетичного та емоційного начал архітектури. Елементи декору концентрувались поблизу від головних несучих конструкцій, тим самим додаючи їм особливої художньої виразності. Сплетіння антропоморфного декору з рослинним і підкорення його тектоніці фасаду сприяло виникненню сплаву сюжетно-образного, пластичного та орнаментального начал.

1. Львівська національна наукова бібліотека України ім. Василя Стефаника. – Відділ рукописів. – Ф. ТЛБ-43. – Арк. 398, 404. 2. Державний архів Львівської області. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 3593. – Арк. 1-25. 3. Towarzystwo rzeźbiarzy i odlewaczy we Lwowie // *Kurier Lwowski*. – 1905. – № 356, 26. XII. – S. 2. 4. *Dyskusja wokół ustawy o przemysłach budowlanych* // *Kurier Lwowski*. – 1912. –

№ 179, 19. IV. – S. 4. 5. *Pierwszy Zjazd majstrów kamieniarskich Galicji Wschodniej // Dziennik Polski.* – 1910. – № 65, 7. III. – S. 3. – № 67, 9. III. – S. 2. 6. *Державний архів Львівської області.* – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 3593. – Арк. 3, 37-80; *Львівська національна наукова бібліотека України ім. Василя Стефаника.* – Відділ рукописів. – Ф. ТЛБ-43. – Арк. 220. 7. *Пам'ятник Шевченку // Руслан.* – 1898. – № 226, 9 (21). X. – С. 2. 8. *Державний архів Львівської області.* – Ф. 2. – Оп. 3. – Спр. 11. – Арк. 102, 106, 112-113. 9. *Державний архів Львівської області.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 7482. – Арк. 1-10. 10. *Львівська національна наукова бібліотека України ім. Василя Стефаника.* – Відділ рукописів. – Ф. ТЛБ-43. – Арк. 367, 411. 11. *Ілюстрований народний календар товариства “Просвіта” на рік звичайний 1909.* – Річник XXXII. – Львів: коштом і заходом тов. “Просвіта”, 1909. – С. 71. 12. *Державний архів Львівської області.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 5503. – Арк. 15-16. 13. *Державний архів Львівської області.* – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 3593. – Арк. 42. 14. *Kawiarnia “Teatralna” na nowo otwarta // Dziennik Polski.* – 1900. – № 218, 8. IX. – S. 2. 15. *Z wystawy Związku artystów polskich we Lwowie // Gazeta Narodowa.* – 1903. – № 87, 17. IV. – S. 2. 16. *Державний архів Львівської області.* – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр. 4381. – Арк. 93-95. 17. *Casino de Paris // Gazeta Narodowa.* – 1910. – № 50, 3. III. – S. 2. 18. *Betlej A. Kościół p. w. Św. Józefa i Bł. Andrzeja Boboli oraz dom rekolekcyjny ks. Jezuitów / Andrzej Betlej // Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego.* – T. 12: *Kościół i klasztory Lwowa z wieków XIX i XX.* – Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 2004. – S. 207, 211, il. 566.

Yu. Biryulov

Lviv Polytechnic National University,
Department of Design and Architecture Basics

CREATIVE WORKS OF BRICK MASON MASTERS AND DECORATOR SCULPTORS OF LVIV BUILDINGS OF THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURY

© Biryulov Yu., 2015

By the early 20th century decorative and monumental sculpture in Lviv had gained rapid development pace, and risen to a higher artistic level in comparison to the previous period, i.e. the second half of the 19th century. This flowering was possible due to the fact that at the period a great number of new buildings were under construction, and domination of the Secession style (Art Nouveau) with its program oriented at Gesamtkunstwerk — synthesis of spatial arts. Most Lviv buildings constructed between 1902 and 1910 were designed in the Secession style.

Many professional sculptors of that time were interested in architecture-related sculpture in the city above the river Poltva. Together with them, in this sphere there were many masters who worked exclusively as decorator sculptors and almost never (with rare exceptions) created any indoor sculpture work for exhibitions, collections or interiors. This latter group included decorator sculptors (also known as plasterer-artists) and brick masons artists who decorated the buildings.

Mykhailo Makovych (1862 – 22. 05. 1920), an architect and sculptor, was the most famous in this group. Besides the construction itself, he was actively involved into sculpture decoration design, especially while implementing his own architectural projects. In 1905, he built a villa for his family at 88 the Twenty-Ninth of November Str. (now E. Konovalets Str.); the façade of this house in the Secession style is decorated with large expressive stucco mascarons and ornamental metal fence. In this project M. Makovych was assisted by Stanislaw Dec (Dets). Another tenement building owned by Makovych, was built at 11 Grodzicki Str. (now Drukarska Str.) in 1911-1914, and also was decorated with sculpture elements. This time the decorations were carved in stone: mascarons, figures of eagles and the statue of Saint Michael the Archangel (the signature of Makovych and year 1914 still remain on the statue).

Jakob Rysiak (1856 – before 1925), a patented brick mason master in Lviv since 1890, was very successful in monumental and decorative sculpture. Several houses, most of which were designed by himself and constructed in the early 20th century, he decorated with bas-reliefs and ornamental stucco in the Secession style on his own graphical designs. These sculptures are still on the façades of apartment buildings at 17-19 Nechuy-Levytsky Str. (1906-1907, female faces), 12 Hlyboka Str. (1910, dancing women), 18 Kalicha Hora (1912, female figure).

Ludwik Repichowski (circa 1865/1866 – after 1939) became the first Chairman of Lviv Industrial Association of plasterer-artists and stone carvers in 1898. His most famous work of the early 20th century was plafond decoration of the main conference hall of Lviv Chamber of Commerce and Industry (1909). L. Repichowski created in the Secession style floral ornaments in finely polished stucco. His other documentarily proved works date back to the two interwar decades.

Decorator sculptor **Józef Szebesta** (1872 – after 1914) had been working in Lviv since 1903. J. Szebesta had academic diploma, but did not obtain plasterer-artist's patent, therefore he had to work for other architects. It is very possible that brick mason masters Draniewicz and Delkevych ordered him stucco decoration of their buildings – namely the female saint figure, profile portraits and bas-reliefs depicting mythological characters “Prometheus” and “Leda” (Draniewicz's tenement buildings at 9-11-13 Nabelak Str. (now Kotliarevsky Str.), 1907-1908) and similar mythological bas-reliefs on the façades of buildings at 2 Grunwaldska Str. (brick mason master J. Delkevych, 1910), and at 7 Zbarazka (Smolenska) Str. (1911).

Franciszek Biernat and **Stanisław Ryszard Plichal** dominated among the younger generation of Lviv sculptors and decorators.

Secession sculptures of quite high artistic level were created in 1912 to decorate the building of the Czech Bank in Lviv located at the corner of Carl Ludwig Str. (now Svododa avenue) and Jagiellońska Str. (now Academician Hnatiuk Str.). They were made by the famous Czech artist **Emanuel Kodet**.

In the late 19th – early 20th century Lviv monumental plastic arts developed to the prominent artistic level. This happened due to works by brick mason masters, sculptors and decorators. These artists make active use of the new artistic devices in sculptural decoration of Lviv buildings constructed between 1895 and 1918.

Key words: sculpture, style, architectural décor, bas-relief, composition, form.